

Wat zorgt er voor dat ik mij thuis kan voelen als thuis niet meer is zoals het was? De relatie tussen de leeftijd op het moment van scheiden, actuele ouderlijke conflicten en het huidige thuisgevoel van Nederlandse adolescenten binnen gescheiden gezinnen.

M. Dijkstra (6205771)

Y. J. Escobar van Schaik (6523579)

Universiteit Utrecht

Thesis Pedagogische Wetenschappen (200600042)

Deelopdracht 4: Het eindartikel

Thesis begeleiders: Zoë Rejaän & Inge van der Valk

Datum: 24-06-2019

Abstract

Background: Every year, 70.000 Dutch children are faced with the divorce of their parents. A parental divorce can have negative effects on children. **Aim:** This study looks at the possible relationship between age at the time of divorce, current parental conflicts and the current sense of family belonging of Dutch adolescents within divorced families. A distinction is made in the sense of family belonging adolescents experience with their father and their mother. **Method:** The data for this study is obtained from the cross-sequential study ‘*Scholieren en Gezinnen*’, wave 2018. The sample consisted of 198 Dutch adolescents from divorced families within the age range from 10 to 19 years old. The measuring instruments used in this study are the ‘Co-parenting Behavior Questionnaire [CBQ]’ and ‘Family Belonging’. The analysis were performed through single and multiple regressions. **Results:** Analysis have shown that the age at the time of divorce has neither a significant effect on the sense of family belonging with father nor with mother. However, current parental conflicts do have a significant effect on adolescents’ sense of family belonging. This applies to a greater extent to the sense of family belonging with father than with mother. Looking at the interaction between the age at the time of divorce and the current parental conflicts, no significant effect was found. **Discussion:** This study contributes to the limited amount of literature on family belonging within divorced families, though it is important to investigate other factors that might influence adolescents’ sense of family belonging in future research. As an implication for practice, it is important for youth care professionals to pay more attention to the possible effects of parental conflicts on adolescent’s sense of belonging during and especially after a divorce. Promoting their sense of family belonging could play a role in protecting the adolescent from various developmental problems.

Keywords: divorce, family belonging, age, parental conflict, adolescents

Wat zorgt er voor dat ik mij thuis kan voelen als thuis niet meer is zoals het was? De relatie tussen de leeftijd op het moment van scheiden, actuele ouderlijke conflicten en het huidige thuisgevoel van Nederlandse adolescenten binnen gescheiden gezinnen.

In Nederland krijgen jaarlijks 70.000 thuiswonende kinderen te maken met een scheiding van hun ouders. Dit betreft zowel gehuwde als niet-gehuwde ouders (Spruijt & Kormos, 2014). Uit onderzoek blijkt dat een ouderlijke scheiding diverse negatieve gevolgen met zich mee kan brengen voor kinderen (Swartz-Den Hollander, van der Valk, Deković, & Branje, 2019), en dat deze effecten tot in de volwassenheid aan kunnen houden (Amato, 2010; Hetherington & Stanley-Hagan, 1999). Uit diverse meta-analyses blijkt namelijk dat kinderen uit gescheiden gezinnen gemiddeld slechter scoren op academisch presteren, gedrag, psychologisch welbevinden, zelfconcept en sociale relaties, dan kinderen uit intacte gezinnen (Amato, 2001; Swartz-Den Hollander et al., 2019). Uit onderzoek blijkt dat 20 tot 25% van de kinderen uit gescheiden gezinnen te maken krijgt met deze negatieve effecten (Hetherington, in Wallerstein, 2005). In vergelijking met de vorige eeuw zijn deze negatieve effecten zelfs gestegen (Swartz-Den Hollander et al., 2019). Deze effecten worden vaak in verband gebracht met diverse veranderingen die een scheiding met zich mee kan brengen, de woonsituatie is hier één van (Kelly, 2007). Het is om deze reden aannemelijk dat het thuisgevoel dat zij ervaren kan veranderen. Er is echter nog relatief weinig onderzoek gedaan naar het thuisgevoel binnen gescheiden gezinnen. Uit het geringe onderzoek dat wel is gedaan blijkt dat wanneer dit thuisgevoel slecht is er sociale en psychologische problemen kunnen ontstaan (Hagerty, Williams, & Oe, 2002), wat uiteindelijk kan resulteren in problemen voor de maatschappij (Branje et al., 2017). Om deze redenen is het van belang om te kijken welke factoren van invloed kunnen zijn op het thuisgevoel. Zo kan het thuisgevoel, wat kan dienen als beschermende factor, van kinderen uit gescheiden gezinnen worden gestimuleerd waardoor diverse mogelijke problemen kunnen worden voorkomen (King, Boyd, & Pragg, 2018; King, Boyd, & Thorsen, 2015).

Thuisgevoel

De kern van het thuisgevoel is het gevoel hebben ergens bij te horen, wat valt onder de basisbehoeften van de mens (Baumeister, Brewer, Tice, & Twenge, 2007; Maslow, in

Noltemeyer, Bush, Patton, & Bergen, 2012). Omdat het thuisgevoel meestal in de gezinscontext plaatsvindt, heeft het gezin hierin een prominente rol. Deze belangrijke rol kan worden verklaard vanuit de familie systeemtheorie. Hierbij wordt het (gescheiden) gezin als een systeem gezien dat bestaat uit subsystemen die elkaar beïnvloeden (Minuchin, in Hughes & Gullone, 2008; Cox & Paley, 2003). Door middel van het spillover effect kunnen de ouders de mate van het thuisgevoel van hun kinderen beïnvloeden (Gerard, Krishnakumar, & Buehler, 2006). Het thuisgevoel bestaat uit bij het gezin horen, plezier maken, het krijgen van voldoende aandacht en het ervaren van begrip (King & Boyd, 2016; Leake 2007). Hoewel het thuisgevoel van kinderen uit gescheiden gezinnen kan variëren bij moeders en vaders, wordt daar in onderzoek meestal geen onderscheid tussen gemaakt (King & Boyd, 2016; King et al., 2015). Opvallend is dat er in de literatuur wel onderscheid wordt gemaakt tussen de relatie die het kind heeft met elke ouder afzonderlijk. Uit onderzoek blijkt namelijk dat dit de belangrijkste beïnvloedende factor is voor het thuisgevoel van kinderen met gescheiden ouders (King & Boyd, 2016; Leake, 2007). Dit maakt het dus aannemelijk dat het thuisgevoel bij moeder en vader kan variëren. Daarnaast blijkt uit onderzoek dat de ouder-kind relatie beïnvloedt kan worden door de scheiding. Zo blijkt het effect op de moeder-kind relatie overwegend positief en het effect op de vader-kind relatie overwegend negatief (Riggio, 2004). Dit houdt in dat door een scheiding de relatie tussen het kind en de moeder gemiddeld genomen verbeterd en de relatie tussen het kind en de vader gemiddeld genomen verslechterd. De relatie tussen de ouders onderling heeft op haar beurt weer invloed op de relatie die het kind heeft met elke ouder afzonderlijk (King & Boyd, 2016; King et al., 2015). Dit houdt in dat de kwaliteit van de relatie tussen de ouders kan bijdragen aan de kwaliteit van de relatie die het kind heeft met moeder en met vader. In dit onderzoek wordt gekeken naar de factoren die mogelijk van invloed zijn op het thuisgevoel van adolescenten na scheiding, namelijk de leeftijd op het moment van scheiden en de actuele ouderlijke conflicten.

Leeftijd en thuisgevoel na scheiding

Een mogelijke beïnvloedende factor voor het thuisgevoel van kinderen is hun leeftijd tijdens de ouderlijke scheiding. Uit onderzoek blijkt namelijk dat de leeftijd van het kind invloed heeft op de manier waarop hij of zij reageert op de scheiding (Bryner, 2001; Dreman, 2000). Met betrekking tot de invloed die de leeftijd heeft op de negatieve effecten van een ouderlijke scheiding zijn de resultaten wisselend. Kijkend naar de algemene negatieve effecten die een

scheiding met zich meebrengt, waarin niet specifiek gekeken wordt naar één probleemgebied, blijkt uit onderzoek dat oudere kinderen over het algemeen meer negatieve effecten ondervinden van een scheiding dan jongere kinderen (Amato & Keith, 1991). Uit ander onderzoek blijkt echter dat de leeftijd van het kind tijdens de ouderlijke scheiding geen invloed heeft op deze negatieve effecten (Størksen, Røysamb, Holmen, & Tambs, 2006; Swartz-Den Hollander et al., 2019). Deze algemene negatieve effecten van een scheiding worden binnen divers onderzoek onderverdeeld in specifieke gebieden. Deze specifieke gebieden worden over het algemeen wel leeftijdsafhankelijk bevonden (Amato, 2001, Lansford, 2009; Van der Valk, Spruijt, de Goede, Maas, & Meeus, 2004). Een voorbeeld van zo'n specifiek gebied is het welbevinden, waarbij in onderzoek naar voren komt dat het risico op een slecht welbevinden het grootst is voor adolescenten (Amato, 2001). Een mogelijke verklaring voor de leeftijdsafhankelijkheid van de negatieve effecten die een scheiding met zich mee kan brengen, ligt binnen de theorie van Erikson. Volgens deze theorie bestaat de ontwikkeling van kinderen namelijk uit verschillende ontwikkelingsfasen met bijbehorende taken (Sokol, 2009). Als tijdens deze fasen een stagnatie plaatsvindt, kan dit resulteren in diverse risicofactoren (Erikson, in Clarke-Stewart & Parke, 2014). De ouderlijke scheiding kan in dit geval een mogelijke aanleiding zijn voor een stagnatie binnen een ontwikkelingsdomein, wat kenmerkend is voor de desbetreffende ontwikkelingsfase waarin het kind zich op dat moment bevindt (Lansford, 2009).

Omdat de negatieve effecten van een ouderlijke scheiding op diverse specifieke gebieden over het algemeen binnen onderzoek leeftijdsafhankelijk worden bevonden, zou het aannemelijk kunnen zijn dat dit bij het thuisgevoel ook het geval is. Echter lijkt onderzoek naar de mogelijke invloed die de leeftijd op het moment van scheiden heeft op het thuisgevoel te ontbreken in bestaande literatuur. Wel is onderzoek gedaan naar de invloed van de huidige leeftijd van het kind op het thuisgevoel. Uit onderzoek blijkt dat dit een beïnvloedende factor is voor de moeder-kind relatie en de vader-kind relatie, die binnen deze context een mediërende rol inneemt en daarbij van invloed is op het thuisgevoel (King & Boyd, 2016). Doordat de invloed van de huidige leeftijd al naar voren is gekomen in eerder onderzoek, is het plausibel dat de leeftijd op het moment van scheiden ook een beïnvloedende factor op het thuisgevoel zou kunnen zijn.

Ouderlijke conflicten en thuisgevoel na scheiding

Een andere mogelijke beïnvloedende factor voor het thuisgevoel is de aanwezigheid van actuele ouderlijke conflicten. Een ouderlijke scheiding gaat geregeld gepaard met conflicten en is vaak zelfs een belangrijke implicatie voor een scheiding (Birditt, Brown, Orbuch, & McIlvane, 2010). Uit verschillende onderzoeken blijkt dat ouderlijke conflicten binnen een gescheiden gezin negatieve gevolgen kunnen hebben op diverse gebieden (Cui & Fincham, 2010; Goodman, Bonds, Sandler, & Braver, 2004; Harold, Aitken, & Shelton, 2007; Lamela, Figueiredo, Bastos, & Feinberg, 2016). Zo kan het een negatief effect hebben op de emotieregulatie, de cognitieve representaties en de gedragsregulatie van het kind. Dit kan de emotionele veiligheid in het geding brengen, wat op haar beurt kan resulteren in diverse problematieken (Davies & Cummings, 1994; Harold, Shelton, Goeke-Morey, & Cummings, 2004). In het ergste geval lopen de ouderlijke conflicten zo hoog op dat er gesproken kan worden van een conflictscheiding. Dit houdt in dat naast de hoge mate van conflicten, er door de ouder ook geen rekening wordt gehouden met de andere ouder en/of de kinderen. Naar schatting hebben 3.500 kinderen per jaar te maken met zo'n conflictscheiding. In deze cijfers zijn scheidingen met ouderlijke conflicten in mindere mate niet eens meegenomen (Dullaert, 2014).

Aangezien ouderlijke conflicten van negatieve invloed kunnen zijn op diverse gebieden voor kinderen, kan het aannemelijk worden geacht dat dit tevens geldt voor het thuisgevoel. Dit kan mogelijk worden verklaard vanuit de eerder beschreven familie systeemtheorie. Vanuit dit perspectief bekeken kunnen ouderlijke conflicten, door middel van het spillover effect, invloed hebben op het thuisgevoel (Gerard et al., 2006). Ouderlijke conflicten hebben namelijk een sterke negatieve samenhang met de relatie tussen de ouders (Laursen & Hafen, 2010). Zoals eerder is aangegeven kan een slechte ouderlijke relatie zorgen voor een slechte relatie tussen het kind en iedere ouder afzonderlijk, wat voor een lager thuisgevoel kan zorgen (King & Boyd, 2016; King et al., 2015). Ook is eerder beschreven dat het effect van een scheiding overwegend positief is op de moeder-kind relatie en overwegend negatief is op de vader-kind relatie (Riggio, 2004). Hierdoor kan aannemelijk worden geacht dat de ouderlijke conflicten een sterkere negatieve samenhang hebben met het thuisgevoel bij vader, dan met het thuisgevoel bij moeder. Binnen de huidige literatuur lijkt de directe invloed van ouderlijke conflicten op het thuisgevoel, bij moeder en bij vader, niet onderzocht. Omdat deze invloed door bovenstaande theorieën en

resultaten wel aannemelijk is, lijkt dit een goede aanvulling voor de bestaande literatuur met betrekking tot het thuisgevoel.

Dit onderzoek

Dit onderzoek richt zich op de relatie tussen de leeftijd op het moment van scheiden, actuele ouderlijke conflicten en het huidige thuisgevoel van Nederlandse adolescenten binnen gescheiden gezinnen. In alle onderzoeksvragen wordt er een onderscheid gemaakt tussen het thuisgevoel dat adolescenten ervaren bij moeder en bij vader. De eerste onderzoeksvraag richt zich op de relatie tussen de leeftijd van Nederlandse adolescenten tijdens de ouderlijke scheiding en het huidige thuisgevoel. Gezien de inconsistente resultaten uit bestaand onderzoek is deze vraagstelling exploratief van aard. De tweede onderzoeksvraag richt zich op de mogelijke relatie tussen actuele ouderlijke conflicten en het thuisgevoel van Nederlandse adolescenten. Er wordt naar aanleiding van de bestaande literatuur verwacht dat ouderlijke conflicten negatief samenhangen met het thuisgevoel. Daarnaast wordt verwacht dat ouderlijke conflicten een sterkere negatieve samenhang hebben met het thuisgevoel bij vader dan bij moeder. Tot slot wordt er gekeken naar de mogelijke interactie tussen de leeftijd tijdens de ouderlijke scheiding en actuele ouderlijke conflicten op het huidige thuisgevoel van Nederlandse adolescenten. Ook deze vraagstelling is exploratief van aard.

Methoden

Procedure

De data voor dit kwantitatieve onderzoek zijn verkregen uit de cross sequentiële studie ‘Scholieren en Gezinnen’. Deze studie wordt sinds 2006 tweejaarlijks uitgevoerd binnen het voortgezet onderwijs en een aantal basisscholen in Nederland. Het huidige onderzoek maakt gebruik van de data uit meetronde 2018. De scholen zijn benaderd door bachelor- en masterstudenten Pedagogische Wetenschappen van de Universiteit Utrecht en hebben actief toestemming gegeven voor het afnemen van de vragenlijst in de door hen geselecteerde klassen. De ouders van de scholieren zijn geïnformeerd door middel van een brief en konden aangeven wanneer ze niet instemde met de deelname van hun kind. De vragenlijsten zijn klassikaal tijdens schooltijd afgenomen. Voor deze afname zijn ook de scholieren geïnformeerd en konden zij het besluit maken om wel of niet deel te nemen.

Steekproef

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van een gemakssteekproef. Er is een vragenlijst afgenomen bij 996 scholieren van 10 tot en met 19 jaar uit intacte, gescheiden en verweduwde gezinnen. Voor de uiteindelijke steekproef van dit onderzoek zijn alleen de data van scholieren uit gescheiden gezinnen gebruikt, bestaande uit 198 adolescenten. Hiervan komen 131 adolescenten uit formeel gescheiden gezinnen en 67 adolescenten uit gezinnen waarvan de ouders samenwonend waren, maar nu uit elkaar zijn. Deze steekproef bestaat uit 90 jongens, 103 meisjes en van vijf scholieren is het geslacht onbekend. De gemiddelde leeftijd van de scholieren uit deze steekproef is 13.51 jaar. De gemiddelde leeftijd tijdens de scheiding van ouders is 6.67 jaar. Kijkend naar het opleidingsniveau zit 14.6% in groep 7/8 van het basisonderwijs, 8.9% op het VMBO, 8.9% in een VMBO/HAVO combinatieklas, 41.4% op de HAVO, 7% in een HAVO/VWO combinatieklas en 19.1% op het VWO of gymnasium.

Meetinstrumenten

Voor de onafhankelijke variabele ‘ouderlijke conflicten’, van interval meetniveau, wordt de schaal ‘ouderlijk conflict’ uit de *Co-parenting Behavior Questionnaire [CBQ]* gebruikt (Schum & Stolberg, 2007). Deze variabele meet de perceptie van adolescenten op ouderlijke conflicten, door middel van tien items op een 5-puntslikertschaal (1 = bijna nooit, 2 = zelden, 3 = soms, 4 = vaak, 5 = bijna altijd). Deze schaal is berekend aan de hand van de gemiddelde somscores op de bijbehorende items. Een voorbeelditem uit de schaal ouderlijk conflict is: “*Mijn ouders maken ruzie in mijn bijzijn*”. De betrouwbaarheid van deze schaal is goed: $\alpha = 0.90$.

Daarnaast is de afhankelijke variabele ‘thuisgevoel’, van interval meetniveau, zowel met betrekking tot moeder als vader, gemeten met het instrument *Family belonging* (King & Boyd, 2016). Dit thuisgevoel bestaat uit het gevoel hebben bij het gezin te horen, plezier maken, het krijgen van voldoende aandacht en het ervaren van begrip. Dit construct, bestaande uit vier items, is tevens gemeten op een 5-puntslikertschaal (1 = zeer weinig, 2 = weinig, 3 = redelijk, 4 = veel, 5 = zeer veel). Dit construct is berekend aan de hand van de gemiddelde somscores op de bijbehorende items. Een voorbeelditem uit het instrument *Family belonging* is: “*In hoeverre heb je het gevoel dat je begrepen wordt bij je moeder thuis?*”. De betrouwbaarheid van de onderdelen ‘belonging moeder’ en ‘belonging vader’, zijn goed en respectievelijk: $\alpha = 0.81$ en $\alpha = 0.90$.

Analyseplan

Om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden wordt in dit onderzoek gebruik gemaakt van de analysetechnieken enkelvoudige regressie en multiële regressie. De eerste onderzoeksvraag richt zich op de relatie tussen de leeftijd op het moment van scheiden en het thuisgevoel. De tweede onderzoeksvraag richt zich op de relatie tussen de ouderlijke conflicten en het thuisgevoel. De laatste onderzoeksvraag, tevens additionele analyse, richt zich op een mogelijke interactie tussen de leeftijd op het moment van scheiden en ouderlijke conflicten op het thuisgevoel. In alle onderzoeksvragen wordt onderscheid gemaakt in het thuisgevoel bij moeder en bij vader. Voordat de regressieanalyses uitgevoerd kunnen worden moeten eerst de volgende assumpties worden gecontroleerd. Er wordt gekeken naar de normaliteit, mogelijke uitschieters, multicollineariteit en de normaliteit, lineariteit en homoscedasticiteit van residuen. Dit wordt gedaan door middel van stam-en-blad plots, P-P plots, boxplots en puntenwolken.

Resultaten

Om de proportie verklaarde variantie te voorspellen van de leeftijd op het moment van scheiden, de actuele ouderlijke conflicten en het mogelijke interactie-effect tussen deze variabelen op het thuisgevoel zijn er enkelvoudige regressie analyses en multiële regressie analyses (MRA) uitgevoerd. Hierin wordt onderscheid gemaakt tussen het thuisgevoel bij moeder en bij vader. Er is voor de regressie analyse gekozen omdat de onderzoeksvraag zich richt op mogelijke samenhang. Daarnaast zijn zowel de onafhankelijke variabelen als de afhankelijke variabelen allen continue variabelen.

Assumpties

Voordat de MRA wordt uitgevoerd is er op een aantal assumpties gecontroleerd. Ten eerste is door middel van stam-en-blad plots gekeken naar de normaliteit van de variabelen. De onafhankelijke variabele 'leeftijd op het moment van scheiden' is over het algemeen normaal verdeeld. De onafhankelijke variabele 'ouderlijke conflicten' is voornamelijk rechtsscheef verdeeld. De afhankelijke variabelen 'thuisgevoel bij moeder' en 'thuisgevoel bij vader' zijn voornamelijk linksscheef verdeeld. Echter kan er, volgens de Centrale Limiet Theorie, wel worden aangenomen dat er voor de drie laatste variabelen toch aan de aanname van normaliteit wordt voldaan omdat de steekproef groter is dan 30 deelnemers.

Ten tweede is gekeken naar mogelijke uitschieters. Door middel van een boxplot is gecontroleerd op univariate uitschieters. Voor de variabelen ‘thuisgevoel bij moeder’ en ‘ouderlijke conflicten’ is sprake van een minimaal aantal univariate uitschieters. Deze uitschieters zijn niet verwijderd aangezien er bij verwijdering onvoldoende verschil in de resultaten optreedt en er inhoudelijk gezien geen gegronde reden is om dit te doen. Door middel van de Mahalanobis afstand wordt gecontroleerd op multivariate uitschieters. Er is geen sprake van multivariate uitschieters aangezien de maximale Mahalanobis afstand niet de kritieke χ^2 voor $df = 2$ ($\alpha = .001$) van 13.82 overschrijdt voor elk geval uit de data.

Ten derde is de multicollineariteit beoordeeld aan de hand van de tolerantie. Deze is voor beide voorspellers relatief hoog. Hieruit kan worden geconcludeerd dat er geen sprake is van multicollineariteit.

Ten vierde zijn de normaliteit, lineariteit en homoscedasticiteit van residuen gecontroleerd aan de hand van een puntenwolk en P-P plot. In de puntenwolk is geen duidelijk patroon te ontdekken dat duidt op non-normaliteit, non-lineariteit of heteroscedasticiteit van residuen. Over het algemeen is dus voldaan aan de bovenstaande assumpties. Echter is niet volledig voldaan aan de assumptie van homoscedasticiteit van residuen omdat er wel een licht heteroscedastisch patroon zichtbaar is. Ook is niet volledig voldaan aan de assumptie van normaliteit van residuen omdat in de P-P plot te zien is dat de verdeling in lichte mate linksscheef is.

Tot slot is gekeken naar de assumpties met betrekking tot de interactie-variabele, welke wordt gebruikt binnen de additionele analyse. Om zo goed mogelijk aan deze assumpties te voldoen is de interactie-variabele voor gebruik gecentreerd. Dit heeft er voor gezorgd dat er in de analyse geen sprake is van multicollineariteit. Deze assumpties sluiten over het algemeen aan bij de bovengenoemde assumpties. Er zijn echter wel een aantal verschillen. Allereerst is de interactie-variabele, in tegenstelling tot de meeste andere variabelen, normaal verdeeld. Daarnaast is er sprake van multivariate uitschieters aangezien de maximale Mahalanobis afstand de kritieke χ^2 voor $df = 3$ ($\alpha = .001$) van 16.27 overschrijdt. Er is echter inhoudelijk gezien geen gegronde reden om deze uitschieters te verwijderen. Aangezien er met betrekking tot alle analyses een aantal assumpties licht geschonden zijn, is het van belang om enige voorzichtigheid toe te passen tijdens het interpreteren van de resultaten.

Thuisgevoel moeder

Aan de hand van enkelvoudige regressie analyses zijn beide voorspellers van het thuisgevoel bij moeder los van elkaar bekeken. De voorspeller 'leeftijd op het moment van scheiden' zorgt voor een niet significant resultaat van 0.7% verklaarde variantie voor het thuisgevoel bij moeder, $R^2 = .01$, adjusted $R^2 = .00$, $F(1, 156) = 1.17$, $p = .281$. De voorspeller 'ouderlijke conflicten' zorgt voor een significant resultaat waarbij 6.2% van de variantie van het thuisgevoel bij moeder wordt verklaard, $R^2 = .06$, adjusted $R^2 = .06$, $F(1, 162) = 10.62$, $p = .001$. In combinatie zorgen de voorspellers 'leeftijd op het moment van scheiden' en 'ouderlijke conflicten' voor een significant resultaat waarbij 6.3% van de variantie van het thuisgevoel bij moeder wordt verklaard, $R^2 = .06$, adjusted $R^2 = .05$, $F(2, 155) = 5.21$, $p = .006$. De ongestandaardiseerde (B) en de gestandaardiseerde (β) regressiecoëfficiënten en de *squared semi-partial* correlaties (sr^2) voor elke voorspeller in het regressiemodel staan in Tabel 1 weergegeven. De variabele 'ouderlijke conflicten' is de enige significante voorspeller binnen dit model. De samenhang is negatief. Dit houdt gemiddeld genomen in dat hoe meer ouderlijke conflicten er zijn binnen gescheiden gezinnen, hoe lager het thuisgevoel van adolescenten is bij hun moeder.

Als additionele analyse is er gekeken naar een mogelijk interactie-effect tussen de leeftijd op het moment van scheiden en de actuele ouderlijke conflicten op het thuisgevoel bij moeder. Om de proportie verklaarde variantie te voorspellen van deze mogelijke interactie is een interactie-variabele toegevoegd aan de MRA. In combinatie zorgen de voorspellers 'leeftijd op het moment van scheiden', 'ouderlijke conflicten' en de interactie-variabele voor een significant resultaat waarbij 7% van de variantie van het thuisgevoel bij moeder wordt verklaard, $R^2 = .07$, adjusted $R^2 = .05$, $F(3, 152) = 3.58$, $p = .015$. De ongestandaardiseerde (B) en de gestandaardiseerde (β) regressiecoëfficiënten en de *squared semi-partial* correlaties (sr^2) voor de interactie-variabele staan in Tabel 1 weergegeven. De proportie verklaarde variantie is door het toevoegen van de interactie-variabele aan het model met 1% toegenomen. Echter is de interactie-variabele op zichzelf geen significante voorspeller voor het thuisgevoel dat adolescenten hebben bij hun moeder. Dit houdt gemiddeld genomen in dat de leeftijd op het moment van scheiden en ouderlijke conflicten in interactie met elkaar het thuisgevoel van Nederlandse adolescenten bij moeder niet voorspellen.

Tabel 1

Ongestandaardiseerde (B) en Gestandaardiseerde (β) Regressiecoëfficiënten en de Squared Semi-Partial Correlaties (sr^2) voor Elke Voorspeller in een Regressie Model dat het Thuisgevoel bij Moeder Voorspelt (N = 156)

Variabelen	B [95% CI]	β	sr^2
Leeftijd op het moment van scheiden	-0.01 [-0.03, 0.02]	-0.04	.00
Ouderlijke conflicten	-0.18 [-0.30, -0.06]**	-0.24	.06
Leeftijd op het moment van scheiden*Ouderlijke conflicten	-0.01 [-0.04, 0.02]	-0.06	.00

Noot. CI = betrouwbaarheidsinterval.

* $p < .05$. ** $p < .01$.

Thuisgevoel vader

De analyses met betrekking tot het thuisgevoel bij vader zijn op dezelfde manier uitgevoerd als de analyses met betrekking tot het thuisgevoel bij moeder. De variabele ‘leeftijd op het moment van scheiden’ zorgt voor een niet significant resultaat van 0.2% verklaarde variantie voor het thuisgevoel bij vader, $R^2 = .00$, adjusted $R^2 = -.00$, $F(1, 147) = 0.35$, $p = .553$. De variabele ‘ouderlijke conflicten’ zorgt voor een significant resultaat waarbij 20.4% van de variantie van het thuisgevoel bij vader wordt verklaard, $R^2 = .20$, adjusted $R^2 = .20$, $F(1, 153) = 39.16$, $p < .001$. In combinatie zorgen de voorspellers ‘leeftijd op het moment van scheiden’ en ‘ouderlijke conflicten’ voor een significant resultaat waarbij 20.5% van de variantie van het thuisgevoel bij vader wordt verklaard, $R^2 = .21$, adjusted $R^2 = .20$, $F(2, 146) = 18.88$, $p < .001$. De ongestandaardiseerde (B) en gestandaardiseerde (β) regressiecoëfficiënten en de *squared semi-partial* correlaties (sr^2) voor elke voorspeller in het regressiemodel staan weergegeven in Tabel 2. De variabele ‘ouderlijke conflicten’ is de enige significante voorspeller binnen dit model. Het gaat hier om een negatieve samenhang. Gemiddeld genomen betekent dit dat hoe

meer ouderlijke conflicten er in een gescheiden gezin zijn, hoe slechter het thuisgevoel bij vader wordt ervaren door adolescenten.

In combinatie zorgen de voorspellers ‘leeftijd op het moment van scheiden’, ‘ouderlijke conflicten’ en de interactie-variabele voor een significant resultaat waarbij 21% van de variantie van het thuisgevoel bij vader wordt verklaard, $R^2 = 0.21$, adjusted $R^2 = 0.19$, $F(3, 144) = 12.43$, $p < .001$. De ongestandaardiseerde (B) en gestandaardiseerde (β) regressiecoëfficiënten en de *squared semi-partial* correlaties (sr^2) voor de interactie-variabele staan weergegeven in Tabel 2. Door het toevoegen van de interactie-variabele is de proportie verklaarde variantie door het model gelijk gebleven. Daarnaast blijkt dat de interactie-variabele geen significant resultaat geeft op het thuisgevoel bij vader. Gemiddeld genomen betekent dit dat de leeftijd op het moment van scheiden en ouderlijke conflicten in interactie met elkaar het thuisgevoel van Nederlandse adolescenten bij vader niet voorspellen.

Tabel 2

Ongestandaardiseerde (B) en Gestandaardiseerde (β) Regressiecoëfficiënten en Squared Semi-Partial Correlaties (sr^2) voor Elke Voorspeller in een Regressie Model dat het Thuisgevoel bij Vader Voorspelt (N = 148)

Variabelen	B [95% CI]	β	sr^2
Leeftijd op het moment van scheiden	0.01 [-0.03, 0.05]	0.04	.01
Ouderlijke conflicten	-0.54 [-0.71, -0.36]**	-0.46	.20
Leeftijd op het moment van scheiden*Ouderlijke conflicten	0.01 [-0.04, 0.50]	0.02	.00

Noot. CI = betrouwbaarheidsinterval.

* $p < .05$. ** $p < .01$.

Discussie

Uit eerder onderzoek is bekend dat wanneer het thuisgevoel van adolescenten binnen gescheiden gezinnen slecht is, er sociale en psychologische problemen kunnen ontstaan (Hagerty et al., 2002). Een goed thuisgevoel van adolescenten kan dan ook dienen als een belangrijke beschermende factor binnen diverse probleemgebieden na een ouderlijke scheiding (King et al., 2018; King et al., 2015). Het doel van dit onderzoek was het in kaart brengen van de relatie tussen de leeftijd op het moment van scheiden, actuele ouderlijke conflicten en het huidige thuisgevoel van Nederlandse adolescenten binnen gescheiden gezinnen. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen het thuisgevoel bij moeder en bij vader. Dit onderzoek streeft ernaar een bijdrage te leveren aan de bestaande scheidingsliteratuur met betrekking tot het thuisgevoel en advies te geven voor verder onderzoek en de praktijk.

De eerste onderzoeksvraag was gericht op de relatie tussen de leeftijd van Nederlandse adolescenten tijdens de ouderlijke scheiding en het huidige thuisgevoel. Gezien de inconsistente resultaten uit bestaand onderzoek was deze onderzoeksvraag exploratief van aard. Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt dat zowel bij moeder als bij vader de leeftijd op het moment van scheiden geen invloed heeft op het huidige thuisgevoel van adolescenten. Een mogelijke verklaring voor deze resultaten is dat een ouderlijke scheiding vaak al gepaard gaat met grote negatieve gevolgen op diverse gebieden zoals het zelfconcept en sociale relaties, die veelal stabiel zijn over de tijd. Hierdoor kan de leeftijd tijdens de ouderlijke scheiding in verhouding een klein effect hebben, waardoor dit geen noemenswaardige invloed heeft (Swartz-Den Hollander et al., 2019). Echter is het ook mogelijk dat deze resultaten verklaard kunnen worden door de sterke samenhang tussen de leeftijd op het moment van scheiden en de tijd sinds de scheiding, waardoor het lastig is om deze factoren los van elkaar te zien (Størksen et al., 2006). De acute crisisfase, die de eerste twee jaar na de scheiding omvat, is een voorbeeld van een periode waarin deze samenhang in sterke mate aanwezig is. Hier ligt namelijk het zwaartepunt van de negatieve effecten van een scheiding (Wallerstein, 2005). Binnen dit onderzoek is de gemiddelde leeftijd op het moment van scheiden 6.67 jaar, maar dit varieert tussen de 0 en de 18 jaar. Aangezien de respondenten tussen de 10 en 19 jaar zijn is het mogelijk dat sommigen van hen zich nog bevinden binnen de kritieke fase na de scheiding. Door de samenhang tussen de leeftijd op het moment van scheiden en de tijd sinds de scheiding kunnen de effecten van de

leeftijd op het moment van scheiden binnen dit onderzoek over het hoofd worden gezien (Størksen et al., 2006).

De tweede onderzoeksvraag was gericht op de mogelijke relatie tussen actuele ouderlijke conflicten en het thuisgevoel van Nederlandse adolescenten. Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt dat de actuele ouderlijke conflicten een negatieve invloed hebben op het huidige thuisgevoel van adolescenten, zowel bij moeder als bij vader. Deze bevindingen zijn consistent met die uit voorgaand onderzoek en kunnen mogelijk worden verklaard doordat conflicten tussen ouders, via het zogenaamde spillover effect, invloed hebben op het thuisgevoel van adolescenten (Gerard et al., 2006). Zo kan een slechte relatie tussen ouders een negatieve invloed hebben op de relatie tussen het kind en iedere ouder afzonderlijk, wat weer een negatieve invloed kan hebben op het thuisgevoel (King & Boyd, 2016; King et al., 2015). Verder blijkt uit resultaten van dit onderzoek dat deze negatieve samenhang sterker is bij vader dan bij moeder, wat betekent dat ouderlijke conflicten bij vader zorgen voor een grotere daling in het thuisgevoel dan bij moeder. Ook deze bevindingen sluiten aan bij de verwachting aan de hand van voorgaand onderzoek en kunnen worden verklaard door de overwegend positieve invloed die een ouderlijke scheiding heeft op de moeder-kind relatie en de overwegend negatieve invloed die het heeft op de vader-kind relatie (Riggio, 2004). Dit kan verklaard worden doordat gemiddeld genomen het contact met vader na de scheiding in frequentie daalt. Dit contact is nodig om een goede relatie te onderhouden (Kalmijn, 2015). Doordat de moeder-kind relatie gemiddeld genomen wordt versterkt door de scheiding kan deze goede basis van de relatie mogelijk dienen als protectieve factor tegen de negatieve invloed die de ouderlijke conflicten kunnen hebben op deze relatie. Echter kan de relatie met vader, die gemiddeld genomen verslechterd, dienen als risicofactor tegen deze negatieve invloed. Omdat de relaties tussen het kind en iedere ouder afzonderlijk het thuisgevoel kunnen beïnvloeden (King & Boyd, 2016; King et al., 2015), kan dit het verschil tussen het thuisgevoel bij moeder en vader verklaren. Het is echter van belang om bewust te zijn van het feit dat het thuisgevoel van de adolescenten binnen dit onderzoek, ongeachte de ouderlijke conflicten, zowel bij moeder als bij vader gemiddeld genomen als vrij goed wordt beoordeeld.

De laatste onderzoeksvraag, tevens additionele vraag, was gericht op de mogelijke interactie tussen de leeftijd tijdens de ouderlijke scheiding en actuele ouderlijke conflicten op het

huidige thuisgevoel van Nederlandse adolescenten. Gezien het feit dat er geen literatuur bekend is met betrekking tot deze interactie was er geen hypothese opgesteld en was deze onderzoeksvraag exploratief van aard. Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt dat deze interactie, zowel bij moeder als bij vader, niet van invloed is op het thuisgevoel van adolescenten. Dit kan worden verklaard doordat de leeftijd op het moment van scheiden überhaupt geen noemenswaardige invloed heeft op het thuisgevoel.

Sterke punten en limitaties

Dit onderzoek kent diverse sterke punten. Allereerst levert dit onderzoek een bijdrage aan de geringe literatuur op het gebied van het thuisgevoel binnen gescheiden gezinnen. Ten tweede is er in dit onderzoek, in tegenstelling tot ander onderzoek, een duidelijk onderscheid gemaakt tussen het thuisgevoel bij moeder en bij vader. Hierdoor is het mogelijk om een goede tweedeling te maken tussen de eventuele invloed die de onderzochte factoren hebben op het thuisgevoel bij beide ouders afzonderlijk. Tot slot is er in dit onderzoek gebruik gemaakt van adolescenten als respondenten en niet van ouders, omdat dit onderzoek zich richt op de beleving en het gevoel van de adolescenten. Hierdoor wordt de kans op een betrouwbaar beeld hoogstwaarschijnlijk groter. Dit wordt tevens bevorderd door de hoge betrouwbaarheid van de gebruikte meetinstrumenten. Bovenstaande punten dragen bij aan de bruikbaarheid en relevantie van dit onderzoek.

Naast sterke punten heeft dit onderzoek ook een aantal limitaties. Ten eerste is er gebruik gemaakt van een gemakssteekproef waardoor de resultaten van dit onderzoek slechts met voorzichtigheid gegeneraliseerd kunnen worden naar Nederlandse adolescenten binnen gescheiden gezinnen. Ten tweede is de steekproef, kijkend naar de gehele populatie, relatief klein ($N = 198$) waardoor er enige voorzichtigheid toegepast moet worden bij het doen van uitspraken. Ten derde zijn een aantal assumpties met betrekking tot de regressieanalyses licht geschonden, waardoor het van belang is om enige voorzichtigheid toe te passen in de interpretatie van de resultaten. Ten vierde is binnen dit onderzoek slechts een deel van de mogelijke factoren die van invloed kunnen zijn op het thuisgevoel onderzocht. Omdat beïnvloedende factoren niet altijd los van elkaar gezien kunnen worden, maar er samenhang mogelijk is, kan dit zorgen voor een vertekend resultaat. Ten vijfde is er binnen dit onderzoek geen sprake van een experimentele opzet waardoor er geen causale verbanden kunnen worden

aangetoond. Ondanks deze limitaties kan dit onderzoek wel een belangrijke bijdrage leveren aan kennis met betrekking tot het thuisgevoel binnen de scheidingsliteratuur.

Voor toekomstig onderzoek kan worden aanbevolen om een grotere en aselechte steekproef te gebruiken. Op deze manier kan met meer zekerheid worden gesteld dat de steekproef representatief is voor de gehele populatie waardoor de resultaten kunnen worden generaliseerd. Daarnaast wordt aanbevolen om naast de mogelijke beïnvloedende factoren leeftijd op het moment van scheiden en ouderlijke conflicten, ook andere factoren mee te nemen in de analyse. Zo kan er een zo compleet mogelijk beeld worden geschetst van wat zorgt voor het al dan niet hebben van een thuisgevoel van adolescenten.

Conclusie

De belangrijkste bevindingen uit dit onderzoek zijn dat de leeftijd op het moment van scheiden geen invloed heeft op het huidige thuisgevoel van Nederlandse adolescenten, maar dat de actuele ouderlijke conflicten wel van invloed kunnen zijn op dit thuisgevoel. Gemiddeld genomen houdt dit in dat hoe meer ouderlijke conflicten er zijn binnen gescheiden gezinnen, hoe lager het thuisgevoel van adolescenten is. Dit geldt voor het thuisgevoel bij vader sterker dan bij moeder.

Kijkend naar de implicaties voor de praktijk is het goed om te beseffen dat 20 tot 25% van de kinderen na een ouderlijke scheiding last heeft van diverse problemen (Hetherington, in Wallerstein, 2005). Voor deze groep zijn de volgende implicaties dus het meest van belang. Er kan allereerst worden gesteld dat binnen de hulpverlening geen expliciete aandacht hoeft te komen voor de leeftijd van het kind tijdens de scheiding van ouders met betrekking tot het huidige thuisgevoel. Echter zijn de conflicten tussen ouders tijdens, maar ook zeker na de scheiding, wel van belang om in het oog te houden. Wetende dat deze conflicten een beïnvloedende factor zijn op het thuisgevoel van Nederlandse adolescenten, kan worden aanbevolen om meer aandacht te schenken aan begeleiding voor ouders in de omgang met elkaar na de scheiding. Een goed onderbouwde interventie die zich hierop richt is ‘Ouderschap Blijft’. Deze interventie focust zich op het bevorderen van de communicatie tussen de ouders en het bewerkstelligen van de omgang tussen de uitwonende ouder en het kind binnen gezinnen met ouderlijke conflicten (Nederlands Jeugdinstituut, 2014). Het inzetten van ‘Ouderschap Blijft’ of andere interventies binnen jeugdhulpinstellingen, gericht op ouderschapsbemiddeling, zouden

kunnen bijdragen aan een verbetering van het thuisgevoel bij moeder, maar voornamelijk bij vader. Bovengenoemde aanbevelingen voor de praktijk kunnen tezamen het thuisgevoel van Nederlandse adolescenten stimuleren zodat dit kan dienen als een beschermende factor tegen diverse problemen in hun ontwikkeling.

Literatuur

- Amato, P. R. (2001). Children of divorce in the 1990s: an update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *Journal of family psychology, 15*(3), 355-370. doi:10.1037//0893-3200.15.3.355
- Amato, P. R. (2010). Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of marriage and family, 72*(3), 650-666. doi:10.1111/j.1741-3737.2010.00723.x
- Amato, P. R., & Keith, B. (1991). Parental divorce and the well-being of children: a meta-analysis. *Psychological bulletin, 110*(1), 26-46. doi:10.1037//0033-2909.110.1.26
- Baumeister, R. F., Brewer, L. E., Tice, D. M., & Twenge, J. M. (2007). Thwarting the need to belong: Understanding the interpersonal and inner effects of social exclusion. *Social and Personality Psychology Compass, 1*(1), 506-520. doi:10.1111/j.1751-9004.2007.00020.x
- Birditt, K. S., Brown, E., Orbuch, T. L., & McIlvane, J. M. (2010). Marital conflict behaviors and implications for divorce over 16 years. *Journal of Marriage and Family, 72*(5), 1188-1204. doi:10.1111/j.1741-3737.2010.00758.x
- Branje, S., Valk, I. E. van der., Chen, A., Aalst, I. van., Schrama, W., & Dignum, F. (2017). Where do I Belong? Children in Two Homes. What happens to a Child's Sense of Belonging when Growing up in a Post-Separation Family? Artikel in voorbereiding.
- Bryner, C. L. (2001). Children of divorce. *The Journal of the American Board of Family Practice, 14*(3), 201-210. Verkregen van <https://www.jabfm.org/content/jabfp/14/3/201.full.pdf>
- Clarke-Stewart, A., & Parke, R.D. (2014). *Social Development*. Hoboken, NJ: Wiley.
- Cox, M. J., & Paley, B. (2003). Understanding families as systems. *Current directions in psychological science, 12*(5), 193-196. doi:10.1111/1467-8721.01259
- Cui, M., & Fincham, F. D. (2010). The differential effects of parental divorce and marital conflict on young adult romantic relationships. *Personal Relationships, 17*(3), 331-343. doi:10.1111/j.1475-6811.2010.01279.x
- Davies, P. T., & Cummings, E. M. (1994). Marital conflict and child adjustment: An emotional security hypothesis. *Psychological bulletin, 116*(3), 387-411. doi:10.1037/0033-2909.116.3.387

- Dreman, S. (2000). The influence of divorce on children. *Journal of Divorce & Remarriage*, 32(3-4), 41-71. doi:10.1300/J087v32n03_03
- Dullaert, M. (2014). Vechtende ouders, het kind in de knel. Adviesrapport over het verbeteren van de positie van kinderen in vechtscheidingen. Den Haag: Bureau Nationale ombudsman. Verkregen van <https://www.dekinderombudsman.nl/ul/cms/fck-uploaded/KOM003.2014Kinderombudsmanadviesrapportvechtscheidingen.pdf>
- Gerard, J. M., Krishnakumar, A., & Buehler, C. (2006). Marital conflict, parent-child relations, and youth maladjustment: A longitudinal investigation of spillover effects. *Journal of Family Issues*, 27(7), 951-975. doi:10.1177/0192513X05286020
- Goodman, M., Bonds, D., Sandler, I., & Braver, S. (2004). Parent psychoeducational programs and reducing the negative effects of interparental conflict following divorce. *Family Court Review*, 42(2), 263-279. doi:10.1111/j.174-1617.2004.tb00648.x
- Hagerty, B. M., Williams, R. A., & Oe, H. (2002). Childhood antecedents of adult sense of belonging. *Journal of Clinical Psychology*, 58(7), 793-801. doi:10.1002/jclp.2007
- Harold, G. T., Aitken, J. J., & Shelton, K. H. (2007). Inter-parental conflict and children's academic attainment: A longitudinal analysis. *Journal of child psychology and psychiatry*, 48(12), 1223-1232. doi:10.1111/j.1469-7610.2007.01793.x
- Harold, G. T., Shelton, K. H., Goeke-Morey, M. C., & Cummings, E. M. (2004). Marital conflict, child emotional security about family relationships and child adjustment. *Social Development*, 13(3), 350-376. doi:10.1111/j.1467-9507.2004.00272.x
- Hetherington, E. M., & Stanley-Hagan, M. (1999). The adjustment of children with divorced parents: A risk and resiliency perspective. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 40(1), 129-140. Verkregen van https://www-cambridge-org.proxy.library.uu.nl/core/services/aop-cambridge-core/content/view/0A51E4E89399401E7506C2368111B753/S0021963098003394a.pdf/adjustment_of_children_with_divorced_parents_a_risk_and_resiliency_perspective.pdf
- Hughes, E. K., & Gullone, E. (2008). Internalizing symptoms and disorders in families of adolescents: A review of family systems literature. *Clinical psychology review*, 28(1), 92-117. doi:10.1016/j.cpr.2007.04.002

- Kalmijn, M. (2015). Father-child relations after divorce in four European countries: Patterns and determinants. *Comparative Population Studies*, 40(3), 251-276. doi:10.12765/CPoS 2015-10en
- Kelly, J. B. (2007). Children's living arrangements following separation and divorce: Insights from empirical and clinical research. *Family process*, 46(1), 35-52. doi:10.1111/j.1545 5300.2006.00190.x
- King, V., & Boyd, L.M. (2016). Factors associated with perceptions of family belonging among adolescents. *Journal of Marriage and Family*, 78(4), 1114-1130. doi:10.1111/jomf.12322
- King, V., Boyd, L. M., & Pragg, B. (2018). Parent–Adolescent Closeness, Family Belonging, and Adolescent Well-Being Across Family Structures. *Journal of family issues*, 39(7), 2007-2036. doi:10.1177/0192513X17739048
- King, V., Boyd, L. M., & Thorsen, M. L. (2015). Adolescents' perceptions of family belonging in stepfamilies. *Journal of Marriage and Family*, 77(3), 761-774. doi:10.1111/jomf.12181
- Lamela, D., Figueiredo, B., Bastos, A., & Feinberg, M. (2016). Typologies of post-divorce coparenting and parental well-being, parenting quality and children's psychological adjustment. *Child Psychiatry & Human Development*, 47(5), 716-728. doi:10.1007/s10578-015-0604-5
- Lansford, J. E. (2009). Parental divorce and children's adjustment. *Perspectives on Psychological Science*, 4(2), 140-152. doi:10.1111/j.1745-6924.2009.01114.x
- Laursen, B., & Hafen, C. A. (2010). Future directions in the study of close relationships: Conflict is bad (except when it's not). *Social Development*, 19(4), 858-872. doi:10.1111/j.1467-9507.2009.00546.x
- Leake, V. S. (2007). Personal, familial, and systemic factors associated with family belonging for stepfamily adolescents. *Journal of Divorce & Remarriage*, 47(1-2), 135-155. doi: 10.1300/J087v47n01_08
- Nederlands Jeugdinstuut. (2014, 31 oktober). *Databank Effectieve Jeugdinterventies; Ouderschap Blijft*. Verkregen van <https://www.nji.nl/nl/Databank/Databank-Effectieve-Jeugdinterventies/Erkende-interventies/313351-Ouderschap-blijft>

- Noltemeyer, A., Bush, K., Patton, J., & Bergen, D. (2012). The relationship among deficiency needs and growth needs: An empirical investigation of Maslow's theory. *Children and Youth Services Review, 34*(9), 1862-1867. doi:10.1016/j.childyouth.2012.05.021
- Riggio, H. R. (2004). Parental marital conflict and divorce, parent-child relationships, social support, and relationship anxiety in young adulthood. *Personal Relationships, 11*(1), 99-114. doi:10.1111/j.1475-6811.2004.00073.x
- Schum, L., & Stolberg, A. L. (2007). Standardization of the co-parenting behavior questionnaire. *Journal of Divorce & Remarriage, 47*(3-4), 103-132. doi:10.1300/J087v47n03_06
- Sokol, J. T. (2009). Identity development throughout the lifetime: An examination of Eriksonian theory. *Graduate journal of counseling psychology, 1*(2), 1-11. Verkregen van https://scholar-google-nl.proxy.library.uu.nl/scholar?hl=nl&as_sdt=0%2C5&q=Sokol%2C+J.+T.+%282009%29.+Identity+development+throughout+the+lifetime%3A+An+examination+of+Eriksonian+theory.+Graduate+journal+of+counseling+psychology%2C+1%282%29%2C+14.&btnG=
- Spruijt, E., & Kormos, H. (2014). *Handboek scheiden en de kinderen: Voor de beroepskracht die met scheidingskinderen te maken heeft* [PDF versie]. Verkregen van <https://link-springer.com.proxy.library.uu.nl/content/pdf/10.1007%2F978-90-313-9892-8.pdf>
- Størksen, I., Røysamb, E., Holmen, T. L., & Tambs, K. (2006). Adolescent adjustment and well-being: Effects of parental divorce and distress. *Scandinavian journal of psychology, 47*(1), 75-84. doi:10.1111/j.1467-9450.2006.00494.x
- Swartz-Den Hollander, E., Valk, I. E. van der, Deković, M., & Branje, S. J. T. (2019). Parental divorce and children's adjustment: An updated meta-analysis. Artikel in voorbereiding.
- Valk, I. E. van der, Spruijt, E. P., Goede, M. de, Maas, C., & Meeus, W. (2004). Gezinsstructuur en internaliserend en externaliserend probleemgedrag van adolescenten en jongvolwassenen. *Kind en adolescent, 25*(2), 92-100. doi:10.1007/BF03060910
- Wallerstein, J. S. (2005). Growing up in the divorced family. *Clinical Social Work Journal, 33*(4), 401-418. doi:10.1007/s10615-005-7034-y